

FILOLOGIYA, TARIX, FALSAFA

Xamdamjon Ismoilov

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"O'zbek va jahon filologiyasi" kafedrasi dotsenti,
filologiya fanlari nomzodi
E-mail: khamdamismoilov@gmail.com
ORCID: 0009-0005-4305-3174*

CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDA FOLKLOR MOTIVLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada mashhur qirg'iz yozuvchisi, so'z san'ati ustasi Chingiz Aytmatovning ijodida folklor motivlari haqida so'z yuritiladi. Har yili dekabr oyida butun dunyoda bu ulug' yozuvchining kunlari o'tkaziladi. Tog'dan qanchalik uzoqlashganing sayin uning ulug'vorligi, haybati va go'zalligi shunchalik yorqin namoyon bo'lganidek, yillar o'tishi bilan yozuvchi Chingiz Aytmatovning ulug'vorligi shunchalik namoyon bo'lmoqda. Adibning asarlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgan emas, ularning folklor motivlari bilan bog'liq badiiyati hamon hayratga solmoqda.

Kalit so'zlar: yozuvchi, mashhur, folklor, motiv, Chingiz Aytmatov, yorqin, ulug'vor, badiiyat, hayrat.

ФОЛЬКЛОРНЫЕ МОТИВЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ

ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА

Аннотация. В данной статье рассматриваются фольклорные мотивы в творчестве выдающегося кыргызского писателя, мастера художественного слова Чингиза Айтматова. Ежегодно в декабре во всем мире проводятся дни памяти этого великого писателя. Подобно тому, как чем дальше отдаляешься от горы, тем ярче проявляется ее величие, мощь и красота, так и с годами все больше раскрывается величие писателя Чингиза Айтматова. Произведения прозаика не утратили своей значимости и сегодня, а их художественность, тесно связанная с фольклорными мотивами, продолжает восхищать читателей.

Ключевые слова: писатель, известный, фольклор, мотив, Чингиз Айтматов, яркий, величественный, художественность, восхищение.

FOLKLORIC MOTIFS IN THE WORKS OF CHINGIZ AITMATOV

Abstract. *This article discusses the folkloric motifs in the works of the renowned Kyrgyz writer and master of words, Chingiz Aitmatov. Every year in December, the days of this great writer are commemorated all over the world. Just as the grandeur, majesty, and beauty of a mountain become more strikingly apparent the further you step away from it, the greatness of the writer Chingiz Aitmatov becomes ever more evident as the years pass. The author's works have not lost their significance today, and their artistry, deeply intertwined with folkloric motifs, continues to amaze.*

Keywords: *writer, famous, folklore, motif, Chingiz Aitmatov, vivid, majestic, artistry, amazement.*

Qirg'iz xalqining olamshumul shuhratga ega bo'lgan yozuvchisi Chingiz To'raqulovich Aytmatov tavalludi har yili dekabr oyida butun dunyoda tantanali nishonlana. Chingiz Aytmatov 30 yoshga kirganda o'zining "Jamila" nomli qissasini yozdi. Asar xalqaro darajada mashhur bo'lib ketdi va yozuvchiga katta shuhrat keltirdi. Negaki unda folklor motivlari nihoyatda chuqur o'rin olgan edi. Shuning uchun bosh qahramon Jamilaning o'zi ham asarda muhabbat afsonasiga aylanib qolgan edi. Shu asari uchun yozuvchi davlat mukofotiga sazovor bo'ldi. Bugungi kunda uning asarlari jahonning ellikdan ortiq tillariga tarjima qilindi, shu munosabat bilan u dunyoning mashhur yozuvchilari qatoridan o'rin oldi.

Yozuvchining bolalik va o'smirliigi urush yillariga to'g'ri keldi. U tug'ilgan o'lka Qirg'izistonning Talas daryosi bo'yidagi vodiy hisoblanadi, vodiy o'zining joylashish o'rniga ko'ra ertaknamo yurt bo'lganligi tufayli afsona, ertak, rivoyat, atiqalarga boy go'sha deb yuritiladi. Chingizning ko'z oldida bunday ertakona olamni uning buvisi ochadi va uni yozuvchi butun umri davomida qoniqish bilan eslab yuradi: "Aytish mumkinki, buvim o'zi ham

bilmagan holda menda ona tilimga bo'lgan cheksiz muhabbatimni uyg'otib qo'ydi. Ona tili! Bunda qanchalar cheksiz ma'no yashiringan. Ona tilim sehrini esa tasvirlashga qalam ojiz. Faqat bolalikda egallangan qadrdon so'z qalbni nafosat bilan oshno qila oladi, kishilarni, olamni sevishga o'rgatadi, insonda birinchi g'urur sarchashmasini uyg'otadi, ajdodlar tilining ko'p ma'noliligi va ko'p qirraliligi bilan estetik bahra beradi. Bolalik nafaqat qimmatli davr, balki bolalik inson shaxsini kelajakda unib, o'sib ulg'ayib borishiga zamin hozirlovchi sermahsul urug' hisoblanadi. Aynan bolalikda ona tili haqidagi haqiqiy bilimlar urug'i qadaladi, aynan shu paytda atrofdagi jamoa bilan bog'liqlik hissi vujudga keladi, atrof tabiatga, yurt madaniyatiga daxldorlik hissi uyg'onadi" ("O'zim haqimda qaydlar").

O'smirda ezgulik va yovuzlik, burch va sadoqat haqidagi tasavvurlar juda erta shakllandi. Urush paytiga to'g'ri kelgan bolaligida ro'y bergan bir voqeani eslab shunday yozgan edi: "Insonda ezgulikni o'stirib borish kerak... bu har bir insonning, barcha avlodlarning umumiy burchidir. Bunda adabiyot, san'at va madaniyatning ham o'rni katta bo'ladi".

O'z adabiy faoliyatining dastlabki davrlarida u jurnalistika bilan bog'liq ishlar va tarjimalar bilan shug'ullandi. Uning birinchi hikoyasi 1952-yili e'lon qilindi. So'ngra 1956-yilgacha, 5 yil davomida Moskvadagi Oliy adabiyot kurslarida tahsil oldi. 1961-yildan Chingiz Aytmatov "Правда" gazetasining O'rta Osiyo respublikalari va Qozog'istondagi muhbiri bo'lib ishladi. Bu davrlarda, ayniqsa, boshqa xalqlar folklori bilan ham qiziqdi, natijada Avdiy Kallistratga o'xshash qahramonlar paydo bo'ldi.

Chingiz Aytmatovning har bir asarining yaratilishi voqeaga aylandi va bu asarlar tufayli yozuvchi bir necha marta davlat mukofotlariga sazovor bo'ldi. Uning "Birinchi o'qituvchi", "Sarviqomat dilbarim", "Jamila" singari barcha asarlari doim kitobxonlar e'tiborini tortib keldi. Uning asarlari Asil Rashidov, Ibrohim G'ofurov singari mahoratli tarjimonlar tomonidan o'zbek tiliga tarjima qilinib, o'zbek o'quvchilariga taqdim etildi. Bu tarjima asarlari

hamon o'zbek kitobxonlari e'zozida, hamon o'quvchilarimiz ulardan ma'naviy bahra olmoqda [1]. Bularning barchasi, albatta, Chingiz Aytmatovning ijodkor sifatida yuksak mahorat egasi ekanligini ko'rsatib turadi. Negaki u Turonzaminda o'sib-ulg'aydi va yozuvchi sifatida turkiygo'y allomalar ijodiga tayandi va ulardan so'z qadrini o'rgandi.

Qadim Turozamin ne-ne buyuklar, ulug'lar, allomalar, yozuvchi va shoirlarga makon bo'lgan. Bu aziz turkiylar yurtida Qoshg'ariy, Yugnakiy, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, Jambul, Abay, To'qtag'ul singari nihoyatda afsonaviy iqtidorli adiblar dunyoga keldi va ijod qildi. Ular yaratgan bebaho asarlar keyingi avlodlarning bebaho ma'naviy mulki bo'lib turkiy xalqlarni, ayniqsa, yoshlarni ma'naviy tarbiyasiga xizmat qilib kelmoqda. Ular Hazrat Alisher Navoiyning ta'biri bilan aytganda o'zlariga "Besh bebaho haykal qo'ydilar" va asrlar osha avlodlarga labbay, deb javob bermoqdalar". Ularning benazir ijodi tufayli asrlar davomida o'z ahamiyatini yo'qotmaydigan asarlar, turkiy xalqlarning yozma adabiyoti vujudga keldi va rivojlandi.

Turkiy allomalarning sa'y-harakatlari beiz ketmadi. Nihoyatda jadal taraqqiy etgan yigirmanchi asrda ham ularning ishlarining davomchilari bo'lgan yirik adiblar ijod qildilar va o'z asarlari bilan umumturkiy adabiyot ravnaqiga ulkan hissa qo'shdilar. Qirg'iz xalqining baxtini, ravnaqini, ma'naviyatini kuylagan, jahon miqyosida qirg'iz adabiyotining qudratini namoyon qilgan Chingiz Aytmatov ana shunday yirik va mashhur adiblardan biri hisoblanadi. Uning asarlarida qalamga olingan masalalar faqat bir millatning emas, balki barcha millatlarning, turkiy xalq manfaatini aks ettiruvchi masalalar bo'lib qoldi.

"Dastlab so'z paydo bo'ldi" – deyiladi, muqaddas kitoblarda. Har bir yirik ijodkor kabi qirg'iz xalqi yozuvchisi Chingiz Aytmatov ham o'zining butun ijodi davomida so'zni ulug'ladi, muqaddas bildi, asrab-avaylab munosabatda bo'ldi. Adib shunday yozadi: "So'zni avaylab-asrash kerak. Menga qolsa, so'z qurumsoqlikni yoqtiradi, derdim. Agar so'z xuddi kechasi-yu kunduzi oqib yotgan suv misoli isrof qilinsa, so'zning har bir misqoli qadrlanmasa, so'z tejab-tergab ishlatilmasa, o'z

kuchini yo'qotadi – jonsiz bo'lib qoladi. Ibtidoiy jamoa tuzumidan beri yashab kelayotgan qonuniyatga binoan, o'z so'zini ustidan chiqmaydigan inson beburd hisoblanadi va unga hech kim ishonmaydi" [2]. So'zni isrof qilish, adibning tushunchasida ona yer tuprog'ini, aziz nonni isrof qilish bilan barobardek tuyuladi. So'zdan to'g'ri foydalanmaslik adabiy asarni siyqalashtirib yuboradi, uning ma'nosiga putur yetkazadi. So'zni asrash yozuvchi uchun iymonni, e'tiqodni asrash bilan barobar bo'ldi. Vijdonan so'zga e'tiqod qilganligi tufayli Chingiz Aytmatovning beqiyos asarlari nafaqat turkiy xalqlar adabiyoti, balki butun jahon xalqlarining ma'naviy mulki bo'lib qoldi va qadimiy yunon adibi Gomerning asarlari kabi ko'plab avlodlar o'rganadigan ma'naviy manba bo'lib qoladi.

Chingiz Aytmatov qirg'iz xalqining baxtini kuylash bilan birga butun turkiy xalqlarning orzu-niyatlarini ham aks ettirdi. Shu tufayli uning asarlari ko'p avlodlar tomonidan qadrlab o'qiladi va o'rganiladi.

Uning asarlari orasidan eng yaxshisini tanlab olish qiyin. Negaki ularning har biri o'ziga xos. Ularning har birida ijtimoiy hayot o'zgacha tarzda aks ettiriladi. Bir qarashda uning asarlarida kishilarning hayoti bilan bog'liq maishiy turmushga urg'u berilayotgandek tuyuladi, lekin zukko o'quvchi bu asarlarni o'qish chog'ida ularning ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligini tushunib oladi. Chingiz Aytmatov yaratgan har bir obraz jamiyatda o'z o'rniga ega bo'ladi. Shuning uchun ular hech qachon o'zgarmaydi, ahamiyatini yo'qotmaydi. Yozuvchi turkiy xalqlarning qadimiy afsona va atiqalari, milliy urf-odatlarini, rivoyatlari, og'zaki merosiga juda qattiq hurmat bilan munosabatda bo'ladi. Shu sababli ham uning deyarli har bir asarida afsona va rivoyat mavjud bo'ladi, ular zamon bilan uyg'unlashtirib yuboriladi. Shuning uchun ham uning asarlari zamonsozlikdan yiroq, abadiylikka daxldordir.

Chingiz Aytmatov nafaqat turkiy qavmlardan chiqqan, balki butun dunyo ulug'larini, buyuklarini ulug'ladi, shuning uchun o'zi ham buyuk bo'ldi. Xususan u shunday yozadi: "Amir Temurni butun dunyo buyuk sarkarda sifatida juda yaxshi biladi. Uning nabirasi Ulug'bek esa bobosidan farqli o'laroq ilm-fanga, madaniyatga

ko'proq e'tibor berdi va shu jihati bilan mashhur bo'ldi". Ulug' o'zbek shoiri Alisher Navoiyga ham yuksak ehtiromini bildirdi [2].

Yozuvchi o'zbek xalqiga ham doimiy ravishda o'z hurmatini izhor qilib keldi. Ayniqsa, Birinchi Prezidentimizning "quvvai hofiza"siga katta hurmatini izhor qildi. O'zbek yozuvchi va shoirlari bilan ko'p bora ijodiy uchrashuvlarda bo'ldi.

O'zining benazir asarlari bilan Chingiz Aytmatov yana ko'plab avlodlarga yetadigan ma'naviy mulk qilib qoldirdi. U o'z asarlarida umuminsoniy muammolarni ko'targanligi sababli jahon adabiyotida o'ziga munosib o'ringa ega bo'ldi. O'z ijodi bilan Chingiz Aytmatov XX asr jahon adabiyotida fenomen voqelik bo'lib qoldi. Uning asarlari garchi XX asrning ikkinchi yarmida turli yillarda yozilgan bo'lsa-da, lekin ularning barchasini gumanizm g'oyalari birlashtirib turadi. Yozuvchining qahramonlari olim, alloma insonlar emas, ular jamiyatda xudo bergan umrni kechirib, astagina boqiy dunyoga ravona bo'lgan insonlardir. Ammo yozuvchi o'z qahramonlarining ichki olami va xarakterlarini individuallashtirib, butun bir personajlar galereyasini yaratadi. Shu asnoda uning ikki olam qahramonlari, ya'ni jamiyat manfaati yo'lida va jamiyat tanasiga tushgan qurtdek yashab o'tgan qahramonlar badiiy adabiyotdan joy oladi. Ularning xarakterini bo'rttirmaydi, aksincha qahramonlar hayotda qanday bo'lsa shunday, ya'ni realistik-haqqoniy tasvirlaydi, lekin badiiylilik jihatdan ularni yuksaklarga olib chiqib qo'yadi. Shuning uchun ham Chingiz Aytmatovning ijodi "asrlarga tatigulik" bo'lib qoldi. Shu ma'noda ikki asariga murojaat qilish lozim topildi.

O'tgan asrning o'rtalaridayoq Ch.Aytmatovning nomini mashhur qilib yuborgan "Jamila" nomli qissasi dunyo yuzini ko'rdi. Boshqa asarlari qatori bu qissa ham o'z davrida yuksak davlat mukofotlariga sazovor bo'ldi.

Bir qarashda asarda oddiy sevgi tarixi hikoya qilinayotgandek tuyuladi. Unda ijtimoiy to'qnashuvlar dramatizmi, o'sha davrlarda ro'y berayotgan tarixiy o'zgarishlar paytidagi axloq masalalari qalamga olinadi. Jamilaning mag'rur va erksevar xarakteri o'sha davrlar uchun yangi bo'lgan hayot sharoitida shakllandi. U mehnatsevar, kishilarga faqat haqiqatni gapiradi, o'zining insoniy qadrini himoya

qila oladi. U Doniyor bilan uchrashgan paytda xuddi aynan bir-biri uchun yaratilgan ikki kuchli shaxslar, yorqin xarakterlar to'qnashuvi ro'y beradi. Ularning uyg'onishi va o'z-o'zini anglashi mana shu uchrashuvdan boshlanadi. Shaxsning axloqiy kamol topishi mavzusi qissaning bosh falsafiy mavzusi bo'lib qoldi. Jamila va Doniyorning bir-birigi yetishish yo'li murakkab yo'lligi ma'lum bo'ladi. Negaki atrofdagilar ularning o'zlarini, hissiyotlarining haqiqatini, baxtli yashashga bo'lgan haqini tushunmaydi. Ammo qahramonlar o'rnatilgan urf-odatlariga qarshi boradi. Ularning qo'zg'aloni axloq qonunlariga qarshi emas, balki sof sevgini qurbon qilishga qarshi qaratildi. Albatta, bu va shunga o'xshash asarlar milliy axloqiy qadriyatlarga qarshi borilgandek tuyuladi, lekin sof sevgi masalasi insoniy tuyg'ularning oliy ne'mati bo'lib kelganligiga yozuvchi ishora qilayotgandek.

Chingiz Aytmatovning "Oq kema" qissasi jamiyatdagi o'ta keskin muammolardan biri hisoblangan yolg'izlik masalasiga bag'ishlangan. Bunda ham yozuvchi ijodiga xos bo'lgan axloqiy va ijtimoiy muammolar ko'tariladi. Asarda manfaatparastlik, g'arazgo'ylik, qo'rqqoqlik va yolg'onga asoslangan ijtimoiy hadik singari salbiy illatlar ochib tashlanadi.

Ta'kidlash joizki, Chingiz Aytmatovning deyarli barcha asarlarida mif va afsonalar asosiy o'rin tutadi. Uning asarlarining o'qimishlilik, yashovchanligi, badiiy jihatdan mukammalligi kabilar shundan bo'lsa ajab emas. Negaki ko'pgina bobokalon shoirlarimiz, xususan, hazrat Alisher Navoiyning ko'pgina asarlarida ham mif va afsonalarga tayanilganligi sir emas. Shuning uchun hozir ham o'zining dolzarbligini yo'qotgan emas. Chingiz Aytmatov ilgari ijod qilgan salaflarda bu an'anani qabul qilib davom ettirgani shubhasiz. Negaki yozuvchi Sharq adabiyoti bilimdoni hisoblangan. Ch.Aytmatovning "Oq kema" qissasi syujetiga qirg'iz xalqining shoxdor Ona bug'u haqidagi afsonasi kiritilgan va bu afsonani hozirgi kun bilan hamohang qilib yuborgan [2].

Asar voqealari tog'-o'rmondagi kichkina bir ovulda bo'lib o'tadi. Lekin bu voqealar o'z qamroviga ko'ra global muammolarni qamrab oladi. Ana shu kichkinagina ovulda ikki qutb kishilari yashaydi. Bir tomonda yetti yoshli bola va

Mo'min chol, boshqa tomonda berahm, shafqatsiz O'rozqul. Asosiy voqealar ikki qutb o'rtasida bo'lib o'tadi. Chingiz Aytmatov ko'pgina yozuvchilar singari "gapiruvchi" ismlarga e'tibor beradi. O'roz ismining – o'r o'zagi jar, o'pqonni anglatadi. Bunda, nazarimizda qahramonni tubsiz nafs quli ekanligiga ishora qiladi. U o'z qilmishlari bilan nafs balosiga uchragan shaxsning qiyofasini namoyon qiladi. O'rozqul tabiatni emas, o'z jig'ildonini o'ylaydi. O'rmondagi daraxtlarni shafqatsizlarcha kesib, yashirinchasotib yuboradi. Bu qabih jinoyatni hech ikkinlanmay, vijdotsizlarcha amalga oshiraveradi. Bulardan tashqari unga "kattaga hurmat, kichikka izzat" tushunchasi butunlay yot. Keksa Mo'min cholni o'z manfaati yo'lida ayamay ishlatadi, bolani odamdek ko'rmaydi, o'z yostiqdoshiga bola tug'maganligi sababli tinimsiz azob beradi. Lekin yuqoridagilarning barchasiga qaramay, yozuvchi O'rozqul obraziga ozgina insoniylik xislatini ham yuqtirib qo'yadi, ya'ni u ko'pchilikka o'xshab o'z farzandi, o'z kelajagi bo'lishini juda xohlaydi. Bolaga qarab turib ba'zi shirin xayollarga beriladi. Oxiri farzand bo'lavermagach u o'zining haqiqiy qiyofasiga qaytadi, ya'ni hamma e'tiqod qiladigan bug'uni o'ldiradi, uning go'shtini yeydi, yaxshi niyat bilan olib kelgan beshigini maydalab tashlaydi. Bu holatlar yozuvchining asari kinoga ko'chganda batafsil namoyon bo'ladi. Shunday qilib O'rozqul o'z qilmishlari bilan fojiaga uchraydi.

Asarning asosiy qahramonlaridan yana biri – Mo'min choldir. Yuqorida aytilgandek yozuvchi har bir qahramonning xarakteriga mos bo'lgan ism tanlaydi. Yoshlik paytida ishlab chiqarish, qurilishlarda shijoat bilan mehnat qilgan Mo'min chol keksayganda kimlargadir tobe, ojiz-nochor, keksalik azobiga duchor bo'lib qoladi. Ana shu xislatlari uning ismida ham aks etadi. U hammaga bir xilda yumshoqlik bilan munosabatda bo'ladi. Nevarasi va qizining taqdiri doim uni o'yga soladi. O'lganidan keyin ularning taqdiri nima bo'lishini o'ylab tunlari uyquasi qochadi. U bolani olib ovuldan butunlay boshini olib ketishni xohlaydi, qarindosh-urug'chilik an'analariga, axloqiga sodiqlik bunga yo'l qo'ymaydi. Mo'min chol nevarasini yaxshi odam bo'lib yetishuvini xohlaydi. U cholning yagona ovunchog'i

bo'lib qoladi. Uni tabiatni tushunishga o'rgatadi. Ularning har ikkalasi uchun tabiat jonli mavjudotdek tuyuladi. Bolaga o'z urug'ining o'tmishi haqida ko'plab hikoya qilib beradi va unda ajdodlarga nisbatan hurmat, sodiqlik hissini uyg'otishga intiladi. Unga Shoxdor ona bug'u haqidagi afsonani tortiq qiladi. Shu bilan mazkur afsona bolaning hayot mazmuniga aylanib qoladi, unga ishonib yashaydi. Bug'ular misolida jonli tabiatni asrab-avaylash lozimligi uning e'tiqodiga aylanadi. Kattalar tomonidan bug'ularga zarar yetkazilgach, bola jiddiy qayg'uga botadi, uning yuragi bo'shab qoladi, hayoti mazmuni butunlay yo'qoladi, go'yo u suyangan tog' tubidan qulagandek bo'ladi. Bu holatga qissaning boshidayoq ishora qilinadi: "Uning qalbida ikkita ertak yashardi. Birinchisi o'ziniki, u haqda hech kim bilmaydi. Ikkinchisini bobosi hikoya qilib bergan. Endi ulardan birortasi qolmadi. Shu haqda so'z yuritiladi".

Insonni ertakka bo'lgan e'tiqodidan ayirdilar. Bu ishni bolalarni yovuzlikdan qutqarishi lozim bo'lgan kattalar qildi. Ularning orasida o'zining eng yaqin kishisi bo'lgan Mo'min chol ham bor edi, u o'z atrofida mavjud bo'lgan yovuzlikka qarshilik qilishga kuch topa olmadi. Bu yovuzlik "go'zallik qorningni to'yg'azmaydi", – deb hisoblovchi va shuning uchun bu go'zallikni vahshiylarcha yo'q qilayotgan O'rozqul va unga o'xshaganlar obrazida jamlangan.

Ovulda yashayotgan odamlarning o'zaro munosabatlari ezgulik va yovuzlik, beg'arazlik va tekinxo'rlik, tabiatga, dunyoga, barcha jonzotga nisbatan muhabbat va nafrat singari qarama-qarshi hissiyotlar asosiga qurildi. Asarda haqqoniy va ertakona voqelik uyqashib ketgan. Shoxdor ona bug'u haqidagi afsona syujeti haqiqatda ham takrorlanadi. O'rozqul otib o'ldirilgan bug'uning kallasini kesib olayotgan paytida ertakdan vahshiylarcha o'ch oladi, negaki uning qalbi qashshoq va ertakka ishona olmaydi. Uning qalbida o'z e'tiqodini himoya qilishga kuch topa olmayotgan Mo'min chol ishongan ertak uchun o'rin topilmaydi. Endi bola ular bilan qola olmaydi. Ularning qalban qashshoqligi, tabiatga bo'lgan shafqatsizlarcha munosabati bolaning ularga nisbatan ishonchini butunlay so'ndiradi, qisqasi bolaning "suyangan tog'lari qulaydi". Endi bola o'z do'stlariga – ertakka, toshlarga,

daryoga, oq kemaga qarab ketadi. U yovuzlikka qarshi kurasha olmadi, uni qabul ham qilmadi. Shuning uchun yakka o'zi qolgan hayotdan ham ketdi. Ertakka ketdi. “Men endi bir narsani aytishim mumkin, – deb yozgan edi Chingiz Aytmatov, – sen o'zingning bolalarcha qalbing qabul qilmagan narsani rad etding. Va bu menga dalda beradi. Sen bir yonib o'chgan chaqmoq kabi yashading. Chaqmoq esa osmonda paydo bo'ladi. Osmon esa abadiy. Va bu menga tasalli beradi. Yana shu narsa ma'lumki, insonda bolalik vijdoni donning urug'i hisoblanadi, urug'siz don o'sib chiqmaydi. Va bizni bu olamda nimaiki kutib turgan bo'lmasin, odamlar tug'ilar va o'lar ekan, haqiqat abadiy yashaydi...” Shu asnoda xalqparvar yozuvchi o'zining ulkan ongi bilan haqiqatning, albatta, tantana qilishiga, insonning buyuk axloqiy kuchiga ishonib keldi va shunday bo'lib qoldi. U bizni kuchli va mardonavor bo'lishga, befarq bo'lib qolmaslikka chaqirib, “... hatto o'z hayoti evaziga ham yuksak ideallarga sodiq qolishga o'rgatdi”.

Umuman olganda, Chingiz Aytmatovning ijodi va asarlari faqat o'tgan va keyingi asrlar bilan cheklanib qolmasligi tabiiy. Negaki uning asarlarida ko'tarilgan muammolar asrlar osha ham, insoniyat yashar ekan, ularni hal qilishga intilaveradi. Shuning uchun ham yozuvchi afsona va haqiqatni uyg'unlashtirib yuboradi. Qadimgi afsonalardan ibrat olib muammolarni imkon qadar hal qilishga chaqiradi. Har bir asarida “odamiylik mulki” aziz mulk ekanligini takrorlaydi. Bunga qarshi ish qilish gunoh ekanligini ta'kidlaydi. O'z asarlaridagi yaxshi insonlardan ibrat olishga, yomonlardan xulosa chiqarishga chorlaydi. Chingiz Aytmatov ham Nizomiy, Dehlaviy, Jomiy, Navoiy singari umumbashariy ijodkor bo'lib qolaveradi. Asrlar osha avlodlarga o'z asarlari bilan “labbay” deb javob beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aytmatov Ch. “Jamila” qissa. – Toshkent: O'zbekiston, 2015. – 195 b.
2. Aytmatov Ch. Shoxonov M. Tog' cho'qqisida qolgan ovchining ohu-zori. – Toshkent: Yozuvchi, 2006. – 450 b.